

GHEORGHE CLIVETI*

**UNIREA ROMÂNILOR,
ÎN „CALENDARUL” EUROPEI MODERNE****

În decembrie 1848, la Paris, „emigraților” C. A. Rosetti și I. C. Brătianu le-a fost dat „să audă cuvinte sublime” ale lui Jules Michelet, după care românii, prin revoluția lor, și-au pus „naționalitatea în calendarul lumii”¹. În acel „calendar”, inteligibil, la rigoare, ca al Europei moderne, românii aveau să-și tot întărească „punerea” cauzei lor naționale printr-o succesiune, nu neapărat perceptibilă teleologic, de înfăptuiri de înaltă semnificație istorică, precum Unirea Principatelor, Monarhia Constituțională, Independența, Regatul și Marea Unire. Or, deja la 1848, sub puternica impresie ce i-a produs-o „bastionul estic al revoluției”, amintitul cărturar francez admitea, fie și pe ton romantic, atât forța națiunii române de „a se lucra” ori „construi” pe sine, inexorabil emancipativ, cât și înscrierea unei atare „epopei istorice” pe coordonatele devenirii „lumii moderne”, de unde să-i vină aceleiași „epopei” și recunoașterea după norme și principii ale „noului drept al ginților”.

Referindu-ne, dintre sus-menționatele înfăptuiri românești, la Unire, am avea de remarcat că istoricii, mai ales „de la noi, de ieri și de azi”, au considerat-o, cu prevalență și mereu căutată justificare, ca expresie de cel mai înalt grad a „mersului”, chiar a „triumfului” cauzei naționale. Au și rămas, din contemporaneitatea Unirii de la 1859, ca și din cea a celei Mari, de acum o sută de ani, cuvinte mirifice, menite parcă să servească de *motto* pentru scrierile istorice pretabile sublinierii, uneori glorifierii sensului național al „operei unioniste” care, la anul amintit, a fundamentat, iar la 1918 a culminat edificiul României moderne. Au putut servi de *motto* ori de ferventă invocare cuvintele lui Kogălniceanu că Unirea Principatelor „națiunea a făcut-o”. La fel și cuvintele lui N. Iorga că Unirea de la 1918 „am făcut-o noi, cu toate puterile noastre”, încât „nimeni pe lume” să nu poată a o „desface”. Iar spre a atinge și întări sublimul unor atare cuvinte, le-a revenit, cu timpul, istoricilor dedicați studiului Unirii românilor, să-și tot ridice cota diegetică și analitică a demersurilor de specialitate. S-a și scris mult, se știe, pe tema Unirii sau a Unirilor de la 1859 și 1918. Chiar și dintr-o „repede privire” ori „scurtă ochire” s-ar putea constata că mai împlinită, mai savuroasă a ajuns să fie istoriografia Unirii zise și Mici. Explicația, de primă instanță, pentru mai spectaculoasa istoriografie a Unirii de la 1859, ar putea fi pusă în seama diferenței temporale a

* Prof. univ. dr., director al Institutului de Istorie „A. D. Xenopol” al Academiei Române – Filiala Iași.

** Comunicare susținută în plenul Congresului Național al Istoricilor Români, Iași, 29 august – 1 septembrie 2018.

¹ C. A. Rosetti, *Note intime. 1844-1859, II, 1848-1849*, București, 1903, p. 23; *apud* L. Boicu, *Geneza „chestiunii române” ca problemă internațională*, Iași, 1975, p. 119.

acesteia, de aproape 60 de ani, față de Marea Unire. În fapt, însă, acea distanță a fost cumva „scurtată”, fiindcă, așa cum constatase Gh. I. Brătianu, „domniei lui Cuza” și, desigur, actului național ce a generat-o, i s-a dat, ceva timp după 1866, „un înțeles aproape subversiv, trecutul Țării, închizând paranteza <respectivei> scurte domnii, părănd mărginit de barierele oficiale ale tribunei oficiale de 10 Mai”². Se impune, de aceea, și considerarea unei alte explicații, ținând de chiar modalitățile ori manierele istoriografice. În cazul Unirii de la 1859 „s-au adunat” studii monografice, solide, realizate de specialiști de marcă, români și străini, parcă mereu provocați de exemplara carte a lui A. D. Xenopol, din 1903, *Domnia lui Cuza Vodă*. Pe când, în cazul Marii Uniri, a fost exersat mai curând discursul public, când entuziasmat, când tensionat, decât cel istoric-analitic, pe timpurile interbelice și „crâncenului război spre Est și spre Vest”, încât să fie și mai dură cenzura și mai deșănțate denaturările aplicate, îndeosebi în decursul „deceniului șase al secolului trecut”, actelor unioniste de la 27 martie/9 aprilie, 28 noiembrie și 1 decembrie 1918, de regimul comunist, între ale cărui victime „s-au aflat” cam toți principalii actanți naționali din anul menționat. Și nici în anii comunismului național, nici în cei de după 1989, până astăzi, nu s-a înregistrat o carte mare, necesar *de autor*, pe măsura însemnătății istorice a Întregirii României. Să admitem că atât textele de regulă ocazionale privind ideea și semnificațiile Unirii, cât și publicațiile documentare, volumele colective, fie acestea și tematice, s-au tot înregistrat bibliografic la categoria de „materiale” și nu la cea de cărți de înaltă referință, „de raftul întâi”, cum ar spune criticii literari. Ce-i drept, s-au înregistrat valoroase studii și articole de specialitate, capitole de sinteze istoriografice, tot și toate parcă presând și mai mult asupra necesității de cărți de amintita referință.

De un interes mereu sporit, pentru istorici, s-a văzut a fi și relevarea implicațiilor europene ale Unirii românilor. Acele implicații au suscitât interes din perspectiva largă a înscrierii construcției statale și a devenirii societății românești la parametrii modernității europene. Și am putea spune că studiile asupra premiselor și înfăptuirilor unioniste de la 1859 și 1918 au presupus revizuirea ale teoriei „imitației *tale quale* de români a modelului cultural, politic și instituțional occidental, dar și amendarea, pe alocuri severă, a exceselor de tradiționalism, protocronism, etnocentrism sau „excepționalism”, în cazul românesc; aceleași studii au tot împins, explicit sau implicit, spre unghiul ascuțit al controversei și „faimoasa teorie a formelor fără fond”, de unde și o devenită necesară lămurire între istorici și istorici literari a ceea ce rămâne controversabil; și tot aceleași studii istorice asupra înfăptuirilor unioniste „invită” la considerarea sincronismului european cu mult dincolo de clișeele sociologizante ori ideologizante, ca și peste „înșghebări statistice”, susceptibile de calchieri ale unor „tabele originare”, lucrate și înregistrate, acestea, la timpul lor, instituțional. Scrutarea posibilităților și însușirea virtuților istoriei culturale s-au anunțat deja cu tărie crescândă ca fiind căi istoriografice de relevare a racordării modernității românești, nutritoare și de Unire, la timpuri și înțelesuri europene. De „dorit” ar fi ca studiile zise și „de noutate conceptuală ori metodologică” să nu fie diluate de excese teoretizante sau prea tributare unor norme etice nu prea concordante adevăratei meniri a cunoașterii istorice.

Și tot pentru relevarea racordării modernității românești „la Europa” au putut conta, chiar mult și studiile de istorie a relațiilor internaționale, după cât și cum „domeniul” nu s-a lăsat copleșit de expansiva, mai ales în programe universitare, teorie

² Gh. I. Brătianu, *Politica externă a lui Cuza Vodă și dezvoltarea ideii de unitate națională*, în *RIR*, vol. II, fasc. 2, București, 1932, p. 113.

a relațiilor internaționale, ca „disciplină” definit politologică. Studiile de istorie a relațiilor internaționale, de o complexitate aparte, au condus la o tot mai bună cunoaștere a înfăptuirii României, atât ca „operă națională, probantă metonimic a cursului „secolului naționalităților”, cât și ca problemă europeană, înscrisă pe agenda diplomației. În orizontul studiilor de specialitate s-a putut înțelege „trecerea” de la „trăita în sine” unitate medievală românească la cauza Unirii naționale, de rezonanță europeană. S-ar fi convenit însă, pentru acele studii, mai ales în cazul celor întreprinse de specialiștii români, o nuanțată înțelegere a devenirii „sistemului modern de state”. În cuprinsul aceluși „sistem”, aflat, din 1815, sub egida concertului european, al marilor puteri, de fapt, și nu sub cea a Sfintei Alianțe, cum nonșalant s-a scris și încă se mai scrie, s-au „legat” premisele sau rațiunile recunoașterii „chestiunii române” ca de interes internațional. Acea recunoaștere s-a înregistrat diplomatic, la 1856, în consecința unui conflict european, nu în a unuia „oriental”. De la condiția Principatelor, de „pupile aruncate de soartă în ușa concertului european”³, cum remarca T. W. Riker, s-a ajuns la înscrierea „chestiunii române”, ca „prim punct”, pe agenda marii politici. Constituirea statului român modern, pe temeii unionist, la 1859, a prezentat trăsăturile unui test european, dat cu brio de „generația unor Kogălniceanu, Cuza și Brătianu”, în fața „areopagului” întruchipat de marile puteri. Independentă sau formal deplin suverană, la 1877-1878, ridicată la rangul de Regat, în 1881, România a căutat să fie, din rațiuni de securitate, în strâns contact cu noua etapă a „sistemului european de state”, definită de „mari alianțe”, defensive, dar și acerb rivale. Prin actele de aderare la „sistemul defensiv” al Triplei Alianțe, Vechiul Regat a realizat cea mai mare performanță de politică externă de „stat mic ori secundar”. Acea „aderare” nu a umbrit, cum au considerat, „în epocă”, unii publiciști, militanți naționali și exercitanți ai discursului „de tribună”, iar, cu timpul, unii istorici, cauza Întregirii României. În politica României, peste necesitatea înțeleasă a unor opțiuni de alianță defensivă, asiguratorie contra „pericolului rus ori panslav” și chiar contra „ambițiilor ungare”, a contat permanent respectiva cauză, cu situarea în miezul ei a securității Regatului, încât să-i și fie factor de putere. În timpul Marelui Război, prin angajare militară și demersuri diplomatice, Vechiul Regat s-a constituit ca principal factor, național, pentru înfăptuirea dezideratului Întregirii „de țară și neam”. Acea Întregire a fost însă cam de regulă considerată, de istorici, „pe felii”, ca venind, succesiv, prin pronunțate reprezentative, dinspre „fiecare provincie istorică”; întâi dinspre Basarabia, sub o închipuită favorizare a acțiunii românești de principiu „leninist” al autodeterminării popoarelor, principiu, în definitiv, escamotat grav de practica „revoluționară” bolșevică; apoi, dinspre Bucovina și Transilvania sub „buna zodie” străluminată de principiile wilsoniene. S-a și apreciat, nu întâmplător, de unele personalități ale „epocii”, cu deosebire dintre acelea „învinse” de mersul istoriei, ca și, între timp, de nu puțini istorici, că Marea Unire ar fi fost mai curând un „fruct copt de împrejurări externe”, de chiar „noroc”, decât rodul unui mare efort național. S-ar fi convenit să fie o mai pronunțată considerare de istorici a rolului Regatului României în marea operă a Întregirii. Beligeranța României a fost una cu miză definit unionistă, sub titlul de Război al Întregirii, dus până în anii 1919-1921. Când România, după ce fusese îngenunchiată de Puterile Centrale și „sateliții lor”, a revenit, în toamna 1918, de partea Puterilor Antantei, fără Rusia „bolșevizată” și cuprinsă de un sângeros conflict civil; ea, ca încă Vechi Regat, și-a reconfirmat miza unionistă a beligeranței. România s-a aflat,

³ Cum s-a înfăptuit România. Studiul unei probleme internaționale. 1856-1866, trad. din engleză, București, 1944, p. 24.

de aceea, în indiscutabil drept de a-și „trece” trupele spre Transilvania și Bucovina. O anumită scrupulozitate politică a dictat însă oficialilor români, încă rezidenți la Iași, să fie considerată pe cât posibil libera pronunțare a forurilor naționale de la Cernăuți și Alba Iulia. Cât despre trecerea Prutului de trupele regale române, înainte de 27 martie/9 aprilie 1918, dintr-o necesitate presantă și la chemarea autorităților legitime de la Chișinău, așa ceva a ținut de un drept istoric, în a cărui putere să fie anulat raptul teritorial, comis de Rusia la 1812. În acțiunea armată și diplomatică a Vechiului Regat, ca și în actele unioniste românești din 1918 a vibrat cu tărie *principiul național*, care, din impulsul dat de Revoluția Franceză, a străbătut mai bine de un secol de viață europeană. Iar în „calendarul” acelei vieți, definit moderne, românii și-au înscris, cu dreptate și tărie, înfăptuirile lor naționale.

O problemă care încă dăinuie, între specialiști, este aceea a „unghiului” sau a perspectivei de abordare a implicațiilor europene ale edificării României moderne^{***}. Printr-un fel de „tradiție istoriografică”, s-a cam urmat „perspectiva din afară spre cazul românesc”; cu alte cuvinte, s-a perseverat în a se releva mai curând *locul* decât *rolul* avut de Principatele Române – din 1858 Principatele Unite, iar după 1862 sau 1866 România – în relațiile internaționale. Un rol marcant pentru urmarea unei atare perspective i-a revenit lui N. Iorga, prin cartea sa, din 1916, *Politica externă a regelui Carol I*; în opinia marelui istoric, „expunerea” politicii externe a României moderne nu putea fi „orientată” altcumva decât „din afară spre înăuntru”; așa ceva se cuvenea deoarece „atunci când face cineva istoria politicii externe a Germaniei supt Wilhelm I, tratează, făcând politică externă, totuși în rându-i întâiu politică internă, fiindcă în amestecul de înrâuriri care pleacă din Germania și se întorc în Germania, Germania însăși are adeseori partea de preponderență, în orice caz o parte de egalitate, și nu e copleșită de ceea ce vine din afară, ci copleșește ea cu ce pornește din energia sa pe deosebitele terenuri”; pe când România, spre a reuși „să naționalizeze și acest domeniu” [de politică externă – n.n., G.C.], ea trebuia mai întâi „să-și desrobească sufletul național, sub toate raporturile”; în situația dată, „fiind vorba de probleme de istorie universală în care am fost cuprinși fără a le fi determinat și a le putea să le schimbăm caracterul”, se impunea „să insistăm mai mult asupra cunoașterii popoarelor vecine cu noi, chiar cu riscul de a strica uneori proporțiile subiectului”; posibil era „să punem mai întâi în lumină terenul pe care am mers, elementele pe care le-am găsit, influențele care au plecat de acolo, rezistențele pe care le-am întâmpinat, eforturile pe care le-am biruit, rezultatele, la care am ajuns acolo”⁴. Era, desigur, „norma istoriografică” după care conta relevarea *locului* României în relațiile internaționale din epoca modernă. Iar apariția unor studii sau monografii, remarcabile, de altfel, elaborate de unii istorici străini și înclinate spre a privi prin prisma pozițiilor marilor puteri înfăptuirea statului român modern – „ca problemă internațională”⁵ –, le-a întărit studioșilor „de la noi” motivația de a se conforma „normei istoriografice” de felul menționat. Ca urmare, prezentarea pozițiilor marilor puteri față de „chestiunea română” – aceasta părănd a fi doar un experiment de laborator pentru „diplomația europeană” – avea să se mențină în topul opțiunilor

*** Notele ce urmează sunt din cartea *România modernă și „apogeul Europei”, 1815-1914*, București, 2018.

⁴ N. Iorga, *Politica externă a regelui Carol I. Lecții ținute la Universitatea din București*, București, 1916, p. 6 și urm.

⁵ Cu deosebire, T. W. Riker, *Cum s-a înfăptuit România. Studiul unei probleme internaționale*, București, [1944], *passim*.

tematice ale specialiștilor, fie, așa ceva, și cu „prețul” de a se cam neglija relevarea dimensiunilor și sensului afirmării entității noastre statale pe plan internațional în „secolul naționalităților”.

Ce-i drept, Moldova și Valahia s-au cam aflat mult timp în serioasă dificultate de a duce propria lor politică externă, după norme și principii ale diplomației. Funcția lor externă a ajuns, pe timpul secolului al VIII-lea și la începutul celui următor, „îngrădită la maximum”, cu domni fanarioți în rol mai curând de funcționari otomani decât de „capi de țară”. Prin tratatele ruso-otomane de la Kuciuk-Kainardji (1774), București (1812) și Adrianopol (1829), celor două mici entități statale li s-a recunoscut, într-o notă condițională, liberul exercițiu administrativ sau autonomia administrativă „de provincii”, nu de principate de sine stătătoare, apte „să iasă” din condiția de *obiect* al unor aranjamente subscribe doar de factori externi de putere. Istoriile privind acordurile între statele europene din secolul al XVIII-lea și de la începutul celui următor nu au inclus niciun capitol sau vreun paragraf măcar care să privească și capacitatea actantă a micilor principate Moldova și Valahia. În acele istorii, se regăseau doar statele suverane care duceau războaie și încheiau acte de pace, de comerț etc. Ele au și purtat denumirea generică de *istoria tratatelor*⁶. Era *istoria* care echivala cu redarea „cadrului juridic” al raporturilor dintre state, de unde și atenția aproape exclusivă acordată *tratatelor* ca principală sursă a „dreptului modern al ginților”⁷. Lipsite de capacitatea de a încheia tratate, convenții, acorduri etc. „cu alte state”, Moldova și Valahia nu și-au putut apropia vreo recunoaștere de „rol” pentru respectiva *istorie*. Domnitorii lor, neavând dreptul de a desemna misiuni diplomatice pentru negocieri și încheieri de tratate, nu și-au avut loc în așa-numita „ordine de preseață” ori „de precedență”, rezervabilă suveranilor⁸. Or, aptitudinea pentru acel loc a contat, cu titlu aproape de religiozitate, în a se recunoaște fiecărui stat suveran „partea sa de istorie a tratatelor”. Lucrurile nu s-au „așezat” în favoarea Principatelor Române nici după renunțarea, în sistemul modern de state, la „norma de preseață” ori „de precedență” și adoptarea de Congresul de la Viena, în 1815, a *regulamentului privind rangurile diplomatice*, cu presupunerea considerării puterilor suverane „după ordinea alfabetică a limbii franceze”. Principatele Române se afundau, și după 1815, pentru încă ceva timp, în condiția ingrată de *obiect* al raporturilor între „puterile străine”. În desfășurarea acelor raporturi aveau să și caute, peste timp, istoricii, date sau noțiuni relevând „chestiunea Principatelor Române ca aspect al problemei orientale”.

Cât despre *istoria diplomatică*, aceasta, privind mai ales disputa dinamică pentru putere pe scena internațională și arătând, prin consecință, ca mult mai încărcată de factualitate decât reușise să fie *istoria tratatelor*, a inclus capitole ori părți relative la „chestiunea română” și chiar la acte sau acțiuni ale statului român, după cât și cum și-a afirmat el, treptat, încă de prin 1859-1866, mai clar de când a ajuns, în 1877, entitate

⁶ Christian-Guillaume de Koch, *Abrégé d'histoire des traités de paix entre les puissances de l'Europe depuis la paix de Westphalie*, 4 vol., Basel, 1796-1797; Fr. Schoell, *Histoire abrégée des traités de paix entre les puissances de l'Europe, depuis la paix de Westphalie; ouvrage entièrement refondu, augmenté et continué jusqu'au Congrès de Vienne et aux traités de Paris de 1815*, 15 vol., Paris, 1817-1818; Guillaume Laurent de Garden, *Histoire générale des traités de paix et autres transactions principales entre toutes les puissances de l'Europe, depuis la paix de Westphalie; ouvrage comprenant les travaux de Koch, Schoell etc., entièrement refondus et continués jusqu'à ce jour*, 15 vol., Paris, 1848... etc. Asemenea istorii au fost precedate sau însoțite de mari „colecții de tratate”.

⁷ Pe larg, cu dense referințe istoriografice, Gh. Cliveti, *Prolegomene la studiul relațiilor internaționale. Epoca modernă*, București, 2009, p. 23-55.

⁸ *Ibidem*, p. 67 și urm.

independentă, capacitatea de politică externă, de chiar operațiuni armate și alianțe. Sinteza de *istorie diplomatică*, cu realizări celebre spre finele secolului al XIX-lea⁹ și mai ales pe parcursul primei părți a celui următor¹⁰, a furnizat repere tematice și metodologice pentru studiile privind „chestiunea română” sau locul entității statale românești în raporturile internaționale, prevalent politice. Sursele de primă referință pentru respectiva *istorie* erau, desigur, de gen *diplomatic*, de la tratate, convenții, acorduri etc. la note, rapoarte, scrisori, texte arhivabile sub auspiciile ministerelor de externe ale statelor. Publicarea de „mari colecții” de documente diplomatice s-a și făcut, de regulă, sub asemenea auspicii ministeriale, chiar și atunci când, pentru a fi urmate rigorile științifice de editare a izvoarelor istorice, au fost solicitați specialiști din sfera academică¹¹. Pe baze documentare consistent editate, dar și cu încă mari „surprize” putând veni dinspre investigarea fondurilor arhivale, din țară și străinătate, studiile de *istorie diplomatică* au avut de stăruit îndelung asupra „chestiunii române”. Au căutat să reconstituie premisele și deliberările forurilor diplomatice cu privire la „chestiunea” întreținută de un intens proces petiționar românesc. Unele studii s-au acoperit realmente de faimă profesională, fiindcă *istorie diplomatică* s-a scris și încă se scrie mult, citindu-se în egală măsură. Și tot mult, cu priză mare la publicul cititor, s-a scris și despre locul entităților statale românești în raporturile politico-diplomatice, de nivel cel puțin european. De la misiuni oficioase, din timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza și de la începutul celei a lui Carol I, funcția externă a statului român „a pășit” spre reprezentanțe diplomatice, ridicate, în virtutea Independenței, la rangul legațiilor. Specialiștii au avut de investigat și de editat nu puține documente diplomatice române, fără însă a le scădea orientarea spre cele „străine”. În temeiuri documentare rezultate din deliberările diplomației europene, a putut fi elucidată geneza „chestiunii române” și înscrierea acesteia pe agenda marii politici¹². Cu instrumentarul istoriei diplomatice s-a reușit relevarea politicii externe românești, a raporturilor „micii Români” cu alte state. Lista bibliografică a și devenit de-a dreptul impresionantă, cu studii aparținând specialiștilor români, ca și multora dintre cei străini. S-a ajuns, încă din perioada interbelică, la un dialog constructiv și reconfortant între studioșii dedicați temelor de *istorie diplomatică* referitoare și la acte sau acțiuni ale României moderne. În atmosfera colocviilor ori a reuniunilor științifice internaționale, studiile românești de acea istorie s-au asigurat, peste „socul” ideologic marxist-leninist din „obsedantul deceniu șase al secolului al XX-lea”, de o bună audiență.

Serios provocate, „la noi, ca și aiurea”, au putut fi studiile în maniera *istoriei diplomatice*, zisă și „tradițională”, de noua *istorie a relațiilor internaționale*, inițiată, conceptual și metodologic, de exponenți ai „școlii franceze”, Pierre Renouvin și Jean-Baptiste Duroselle¹³. S-a considerat, de inițiatorii *noii concepții*, că *istoria diplomatică*,

⁹ A. Debidour, *Histoire diplomatique de l'Europe, depuis l'ouverture du Congrès de Vienne jusqu'à la fermeture du Congrès de Berlin (1814-1878)*, I, *La Sainte-Alliance*, și II, *La Révolution*, Paris, 1891; idem, *Histoire diplomatique de l'Europe, depuis le Congrès de Berlin jusqu'à nos jours*, I, *La paix armée (1878-1904)*, și II, *Vers la Grande Guerre (1904-1916)*, Paris, 1917 etc.

¹⁰ R. B. Mowat, *A History of European Diplomacy, 1815-1914*, Londra, 1927; Jacques Droz, *Histoire diplomatiques de 1648 à 1919*, Paris, 1952; René Albrecht-Carrié, *A Diplomatic History of Europe since the Congress of Vienna*, New York, 1958 etc.

¹¹ Pentru comentarii, date și referințe istoriografice, v. Gh. Cliveti, *op. cit.*, p. 266-307; Mario Toscano, *The History of Treaties and International Politics*, Baltimore, 1966, *passim*.

¹² L. Boicu, *op. cit.*; idem, *Diplomația europeană și cauza română. 1856-1859*, Iași, 1979, cărți reprezentând veritabile modele pentru studii de istorie diplomatică.

¹³ Pierre Renouvin, Jean-Baptiste Duroselle, *Introduction à l'histoire des relations internationales*, Paris, 1964.

punând accentul prea apăsător pe rolul „oamenilor de cabinet ministerial”, admitea sau părea să admită că „evoluția raporturilor între state depindea, înainte de toate, de vederile personale ale acelor oameni, de caracterul lor, de *leur savoir-faire* ori de erorile lor”. Se obiecta asupra aceleiași „istorii tradiționale” că ar urma „orizontul cancelariilor diplomatice, unul prea restrâns”. De recomandat, de aceea, pentru studiul relațiilor internaționale, era ca ele să opereze „în mai adâncă profunzime”, prin considerarea priorității a „forțelor” din substratul factualității politice, „forțe” precum condițiile geografice și demografice, date economico-financiare, sentimentele religioase și mai ales faptul național, atât de propriu Europei secolului al XIX-lea, tot și toate „în interacțiune cu omul de stat”¹⁴. *Noua concepție* suscita, e drept, considerarea faptelor, proceselor ori fenomenelor internaționale și dincolo de registrul actant sau noțional al *istoriei diplomatice*. La un moment dat, s-a crezut că *istoria relațiilor internaționale* răspundea idealului istoriografic al celor de la *Ecole d'Annales* ori al exponenților altor centre academice occidentale de mare renume de a se încerca reconstituirea ale factualității trecutului dincolo de dimensiunea politică, nutritoare de „pură evenimentialitate”. S-a impus însă respectul rigorii specifice domeniului istoriografic de referință, aici, conform căreia miza esențială pentru raporturile interstatale este *puterea*, imposibil de a fi atinsă fără „întrebuințarea politiciii”, în chiar expresia înaltă a „deciziilor revenind omului de stat”. În plus, istoria relațiilor internaționale s-a fortificat domeniial și prin ecartarea obiecțiilor ce i-au fost aduse dinspre *teoria autonomiei politicului* în viața statelor, că ar fi cam predispusă să fie „deterministă, structuralistă”. De altfel, nu doar istoria relațiilor internaționale, ci cunoașterea de ansamblu inspirată de Clio a ajuns să suporte teoretizări adeseori excesive, chiar denaturante, sau comandamente etice. S-a ajuns până la a fi pus sub semnul îndoielii însuși rostul metodei specifice, pentru istoria tinzând spre un statut de totală cunoaștere umană. Or, din resorturile ei de specializare, *istoria relațiilor internaționale* presupune un serios recurs la metodă, la studiu pe baze prioritare documentare.

THE UNION OF THE ROMANIANS
IN THE “CALENDAR” OF THE MODERN EUROPE
(Summary)

Keywords: the making of Romania, the Romanian revolution, the emergence of a new Europe.

The making of Romania was emphasized by the historians as an intense national process. The same process had, at the same time, European implications. The Romanian revolution, in 1821, and, especially, in 1848, was a significant part of the European Revolution, which could be seen as the emergence of a new Europe, defined by the two main tendencies, the first one consisting in the making of the National States, and the second one being represented through the modern society. The Romanian case was a significant one inside of an European lesson of History.

¹⁴ *Ibidem, passim*; vezi, pentru comentarii și referințe istoriografice, Gh. Cliveti, *op. cit.*, p. 133-224.